

## ГЕНЕЗА ПАТЕНТНОГО ПРАВА: ВІД ПЕРШИХ ПАТЕНТНИХ СИСТЕМ ДО СУЧАСНОСТІ

### THE GENESIS OF PATENT LAW: FROM THE EARLIEST PATENT SYSTEMS TO THE PRESENT DAY

Мамуня О.С., аспірант кафедри цивільного права

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

[orcid.org/0009-0003-5978-564X](https://orcid.org/0009-0003-5978-564X)

У статті досліджено історико-правові етапи формування та розвитку патентного права у світі від перших привілеїв до сучасних міжнародних механізмів охорони винаходів. Метою роботи є виявлення закономірностей еволюції інституту патентного права, аналіз передумов становлення національних і міжнародних патентних систем, а також з'ясування їхнього впливу на сучасну модель охорони прав інтелектуальної власності. Автор простежує розвиток правового регулювання від системи монархічних привілеїв у середньовічній Європі до формування законодавчих патентних режимів у Венеції, Франції, Англії та Сполучених Штатах Америки. Особливу увагу приділено аналізу Венеціанського патентного статуту 1474 року, який став правовим прототипом сучасного патентного законодавства. Розглянуто зміни в англійській правовій системі після ухвалення Статуту про монополії 1624 року, що започаткував перехід від королівських привілеїв до правової охорони винаходів на підставі чітких критеріїв новизни й корисності. Окремо досліджено етапи розвитку американського патентного законодавства від Конституції США 1787 року та Патентного акту 1836 року до сучасних реформ, утілених в America Invents Act 2011 року. У статті також висвітлено становлення китайської патентної системи, реформованої за європейським зразком.

Додатково акцентовано на ролі міжнародних організацій, зокрема ВОІВ, Паризької конвенції та Європейської патентної конвенції, які стали фундаментом глобальної уніфікації процедур охорони винаходів. Автор підкреслює, що патентне право є не лише юридичною категорією, а й соціально-економічним інструментом стимулювання інновацій, конкуренції та технологічного розвитку. Зроблено висновок, що еволюція патентного права відбувалася під впливом економічних, політичних та технологічних факторів, а сучасна міжнародна патентна система є результатом багатовікового розвитку правових традицій і прагнення держав до гармонізації правил охорони інтелектуальної власності. Водночас наголошено на потребі подальшого вдосконалення механізмів правозастосування в умовах цифрової трансформації, штучного інтелекту та глобалізації науково-технічної діяльності.

**Ключові слова:** патентне право, патент, інтелектуальна власність, винахід, права, майнові права, Венеціанський патентний статут, Статут про монополії, Європейська патентна конвенція, патентна система США, патентна система Китаю.

The article examines the historical and legal stages of the formation and development of patent law worldwide, tracing its evolution from the first privileges to modern international mechanisms for the protection of inventions. The purpose of the study is to identify the patterns in the evolution of the institution of patent law, to analyze the prerequisites for the establishment of national and international patent systems, and to clarify their impact on the contemporary model of intellectual property rights protection. The author traces the development of legal regulation from the system of monarchical privileges in medieval Europe to the emergence of legislative patent regimes in Venice, France, England, and the United States of America. Particular attention is paid to the analysis of the Venetian Patent Statute of 1474, which became the legal prototype of modern patent legislation. The article considers the changes in the English legal system following the adoption of the Statute of Monopolies of 1624, which initiated the transition from royal privileges to the legal protection of inventions based on clear criteria of novelty and utility. Separate attention is devoted to the stages of development of American patent law—from the U.S. Constitution of 1787 and the Patent Act of 1836 to the modern reforms embodied in the America Invents Act of 2011. The article also highlights the establishment of the Chinese patent system, reformed according to the European model.

Additional emphasis is placed on the role of international organizations, including WIPO, the Paris Convention, and the European Patent Convention, which laid the foundation for the global unification of invention protection procedures. The author emphasizes that patent law is not only a legal category but also a socio-economic instrument for stimulating innovation, competition, and technological development. It is concluded that the evolution of patent law has been influenced by economic, political, and technological factors, while the modern international patent system represents the result of centuries-long development of legal traditions and the efforts of states to harmonize the rules for the protection of intellectual property. At the same time, the need for further improvement of enforcement mechanisms in the context of digital transformation, artificial intelligence, and the globalization of scientific and technological activity is underscored.

**Key words:** patent law, patent, intellectual property, invention, rights, property rights, Venetian Patent Statute, Statute of Monopolies, European Patent Convention, U.S. patent system, Chinese patent system.

Питання генези патентного права має ключове значення для розуміння сучасної системи охорони інтелектуальної власності. Інститут патенту є одним із найдавніших правових механізмів стимулювання науково-технічного прогресу та економічного розвитку. Проте, сучасне патентне право – це результат тривалої еволюції, що охоплює багатовіковий період від привілеїв монархів до розбудови міжнародних систем правової охорони винаходів. Вивчення історичних витоків патентного права дозволяє простежити, як трансформувалися уявлення про винахід, авторство, суспільну користь і комерційну вигоду, а також яким чином політичні, економічні та технологічні фактори впливали на формування правових підходів до охорони результатів творчої діяльності.

В умовах глобалізації, розвитку інноваційних технологій і зростання ролі інтелектуальної власності у міжнародній економіці постає потреба у переосмисленні історичного шляху становлення патентного права. Саме через аналіз генези цього правового інституту можна зрозуміти логіку його сучасного функціонування, виявити основні тенденції розвитку та визначити, які історичні уроки можуть бути використані для вдосконалення національних і міжнародних патентних систем.

Європейська патентна конвенція («ЄПК») є ключовим міжнародно-правовим інструментом у сфері патентних прав на рівні ЄС. Її підготовці передували роки складних перемовин між державами-учасницями. Кожна з них відстоювала власні інтереси, сформовані під впливом

історичних, геополітичних та соціальних обставин. Ці фактори по-різному впливали на національні патентні системи. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати розвиток патентного права у світі та виокремити основні тенденції, що еволюційно призвели до створення ЄПК.

Існує три основних етапи історії та еволюції інституту патентних прав в Європі:

- привілеї (приблизно XII – XVIII ст.) – коли монарх надає монопольне право окремій особі, ключове значення мають конкуренція за корисність та, подекуди, елемент фаворитизму;

- національні патенти (1790–1883 рр.) – будь-який винахідник має право подати заявку на патент, видача якого залежить винятково від об'єктивних умов; охорона місцевих винаходів за кордоном не практикується;

- інтернаціоналізація (від 1883 р. – донині) – охорона винаходів за межами країни походження розвивається разом із міжнародною торгівлею; сприяють цьому розвитку всесвітні або регіональні конвенції [1, с. 13].

Однією з перших відомих згадок не лише про еволюцію патентних систем, але й про захист інтелектуальної власності, є приклад, датований 500 роком до нашої ери. У грецькій колонії Сибаріс кухарі отримували річні монополії на авторські кулінарні страви. Давньогрецький історик Філарх зазначає, що коли ресторатор чи кухар створював нову страву, лише сам винахідник мав право готувати її протягом одного року. Так перший автор страви отримував монопольне право на її виробництво, що стимулювало конкуренцію у подібних нововведеннях [2, с. 8]. У Стародавньому Китаї правителі могли визначати особливі вправних ремісників (наприклад, шовкоткачів) і змушували їх виготовляти продукцію лише для правителя. Натомість ремісник отримував престижний титул «постачальника і васала величності» [3, с. 111].

Впродовж раннього Середньовіччя охорона прав на винаходи надавалась шляхом надання королівських привілеїв: відомо, що в 1236 році англійській король Генріх III надав ексклюзивний привілей на 15 років виготовляти тканини різних кольорів у Бордо для контролю за імпортом вовни, барвників або текстильного обладнання протягом цього часу [4, 441].

Деякі історики як приклад надання прав на перший сучасний патент вказують на відповідний привілей щодо використання винаходу, наданий Філіппо Брунеллескі в 1421 році, флорентійському архітектору, який розробив кранову систему для доставки та транспортування мармуру [5], [6, с. 6]. Передбачалося, що надання такого права допоможе флорентійському уряду задовольнити попит на транспортування мармуру протягом трьох років, заради чого можновладці були готові знищувати весь мрамур третіх осіб протягом ексклюзивного періоду дії привілею [6, с. 7].

Водночас історики простежують появу чіткої патентної системи у XV столітті до Венеціанської республіки, яка вважалась однією з найбільш розвинутих у технологічній та комерційній галузі з тогочасних країн [7]. Ця система була викладена у венеціанському патентному статуті, прийнятому у 1474 році («Статут»). Статут написаний старовинним венеціанським діалектом. Відповідно до його положень, патенти могли надаватися на «будь-який новий і оригінальний пристрій, який раніше не виготовлявся», за умови його корисності. Загалом ці положення досі вважаються основними принципами патентного права в усіх сучасних країнах [8, с. 302].

Після прийняття Статуту винахідники могли отримати охорону у Венеції двома способами: через новостворену законодавчу систему або через набагато старішу звичаєву систему сенаторських грантів. Венеціанська звичаєва система представляла собою систему, яка надавала гранти на основі унікальних характеристик винаходу. Це була система, яка використовувалась для індивідуалізації патентної охорони шляхом встановлення строків та штрафних

санкцій, які не визначалися априорі, як у статутній системі, а натомість встановлювалися Венеціанським Сенатом для кожного винаходу під час видачі патенту [8, с. 305].

У 1551 році було видано перший французький патент, який отримав Теус Муйто з Болоньї. Патент стосувався методу виробництва скляних виробів, що вважалося традиційною спеціалізацією Венеції. Йому надавалися права, згідно з якими «на період десяти років виключно він може виготовляти або замовляти виготовлення в цьому королівстві скляних виробів: скла, дзеркал, труб (канонів) та інших виробів за венеціанською методикою, із правом їх продажу» [9].

Тенденції до розвитку системи патентного права розвивались і в Англії: король Генріх VI видав перший англійський патент у 1449 році Джону з Утінама, фламандському майстру з виробництва вітражів. Джон отримав 20-річну монополію на технологію виробництва скла, яка до того часу була невідома в Англії. Виготовлені вітражі використовувалися для оздоблення вікон Етонського коледжу [10].

Цей випадок започаткував давню традицію за часів династії Тюдорів, коли англійська корона видавала так звані «патентні грамоти», що давали право монополій у різних галузях ремесел та виробництв, включаючи винаходи. За правління Єлизавети I від 1561 до 1590 року держава видала близько 50 патентів, які надавали ексклюзивні права на виготовлення та продаж товарів: мила, шкіри, скла, солі, вітрильної тканини, заліза та паперу [11, с. 83].

Однак під час правління Єлизавети I та її наступника Якова I влада почала зловживати наданням монополій. Монополії видавалися навіть на неінноваційні винаходи та ремесла як засіб поповнення державного бюджету. У результаті, судові органи почали обмежувати можливість видачі монополій. Лише у 1610 році, під тиском критики з боку суду та громадськості, Яків I відкликав усі попередні патенти [10].

У англійському Статуті про монополії 1624 року захист винахідницької діяльності почав ґрунтуватися не на бажанні короля надати особливі привілеї певній діяльності, а на відповідності винаходу визначеним критеріям. Цей статут забороняв монополії, оскільки вони вважались такими, що суперечать загальному праву. Патенти на винаходи становили виняток із загальних положень статуту [5].

Статут про монополії мав настільки визначний вплив, що навіть вважається одним із ключових етапів переходу економіки Англії від феодалізму до капіталізму [12, с. 157]. З точки зору правового значення у сфері патентного права, Статут про монополії протягом століть мав визначальний вплив на формування патентного законодавства. Саме на його основі була створена сучасна патентна система США. Він також був запроваджений у правові системи багатьох країн загального права та досі залишається фундаментом патентних систем в таких державах, як Австралія та Нова Зеландія [13], [14].

Після проголошення незалежності від Великої Британії окремі штати США продовжували видавати патенти. Однак представники тодішнього уряду заявили, що для розвитку загальнонаціональної економіки необхідно передати виключне право надання патентів новоствореному федеральному уряду: згідно з пунктом 8 розділу 8 ст. 1 Конституції США Конгресові належить право сприяти розвитку науки і корисних мистецтв, забезпечуючи на певний час авторам і винахідникам виняткове право на їхні твори і винаходи [15].

Іншим важливим законом у напрямку патентів став Акт про патенти 1836 року, який закріпив основи сучасної патентної системи США. Він передбачав створення Бюро патентів як підрозділу Державного департаменту, очолюваного комісаром з патентів. Бюро патентів отримало обов'язок видавати патенти та перевіряти заявки, оцінюючи, чи справді відкриття або винахід є новаторським і корисним [16, с. 1219].

Під час Великої депресії посилювалося суспільне та судове невдоволення патентами, оскільки їх сприймали як обмеження конкуренції та торгівлі. У 1940-х роках суди почали висувати жорсткіші вимоги до патентів, вимагаючи, щоб вони демонстрували не лише новизну та корисність, але й більш значний рівень інноваційності [16, с. 1220].

Сучасний Акт про патенти, ухвалений у 1952 році, систематизував патентне законодавство та закріпив судовий принцип очевидності як обов'язкову вимогу до патентування. Лише у 1982 році Конгрес створив Апеляційний суд США у справах Федерального округу, який отримав виключну юрисдикцію щодо всіх патентних апеляцій, що надходили з Відомства США з патентів і товарних знаків (USPTO) та федеральних окружних судів [17, с. 439].

Хоча Конгрес запровадив процедуру одностороннього перегляду патентів (*ex parte reexamination*) у 1980 році та взаємного перегляду (*inter partes reexamination*) у 1999 році, лише після ухвалення *America Invents Act* у 2011 році, було впроваджено дві ключові реформи: (1) перехід патентної системи США на систему «first-to-file»; (2) запровадження значно ефективнішого механізму адміністративного перегляду патентів.

Тим часом Китай, рання патентна система якого була побудована за радянською моделлю, провів повну реформу патентного законодавства у 1985 році. Нова система значною мірою відображала європейські підходи до патентного права, але з однією суттєвою відмінністю: правами на патенти зазвичай володіли не окремі винахідники, а підприємства [17, с. 111]. Початок 21 століття ознаме-

нувався активним розвитком патентних систем США та Китаю: 3 приблизно 1,98 мільйона патентних заявок, поданих у 2011 році, 526 412 були подані в Китаї. США опинилися на другому місці з 503 582 заявками [18].

Дослідження генези патентного права у світі дає змогу простежити складний і багатовіковий шлях формування правових механізмів охорони винаходів – від надання монархічних привілеїв окремим особам до створення сучасної системи міжнародних патентних норм. Встановлено, що кожен історичний етап розвитку цього інституту був зумовлений соціально-економічними, політичними та технологічними чинниками, які визначали рівень правової культури суспільства й підходи до оцінки інтелектуальної праці.

Особливе значення для становлення патентного права мали Венеціанський патентний статут 1474 року та англійський Статут про монополії 1624 року, що започаткували системний підхід до правової охорони винаходів. Надалі ці принципи були розвинуті у законодавствах Франції, США та інших держав, а згодом — у міжнародних угодах, зокрема Паризькій конвенції та Європейській патентній конвенції.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що сучасна модель патентного права є результатом поступового узагальнення національного досвіду та прагнення до гармонізації стандартів охорони інтелектуальної власності. Генеза патентного права демонструє невід'ємний зв'язок між розвитком правових норм і потребами інноваційного суспільства, що зумовлює подальшу еволюцію патентних систем у напрямі підвищення їхньої ефективності, прозорості та міжнародної узгодженості.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Право інтелектуальної власності / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 624 с.
2. Moore A. D. Intellectual property and information control: philosophic foundations and contemporary issues. New York ; London : Routledge/Transaction Publishing, 2001. 278 с. URL: [https://faculty.washington.edu/moore2/Moore\\_IP\\_Book.pdf](https://faculty.washington.edu/moore2/Moore_IP_Book.pdf) (дата звернення: 05.03.2025).
3. Prager F. D. The Early Growth and Influence of Intellectual Property. Journal of the Patent Office Society. 1950. Vol. 34. URL: <http://www.compilerpress.ca/Library/Prager%20Early%20Growth%20&%20Influence%20of%20IP%20JPOS%201950.htm> (дата звернення: 05.03.2025).
4. Martin M. F. The End of the First-To-Invent Rule: A Concise History of Its Origin (2009). IPADVOCATE.org : вебсайт. URL: <http://www.ipadvocatefoundation.org/pdfs/F2F-Idea.pdf> (дата звернення: 05.03.2025).
5. Guerrero K. M. A Brief History of Patent Law: From Middle Age Privileges to WTO Rules. Competencia Económica y Consumo. Universidad Externado de Colombia. 2015. URL: <https://propintel.uexternado.edu.co/a-brief-history-of-patent-law-from-middle-age-privileges-to-wto-rules/> (дата звернення: 05.03.2025).
6. Barrett J. M. Brunelleschi's Mirror, Perspectival Drawing and the Artful Prevention of Crime (May 30, 2021). Art Crime Symposium. Wellington : New Zealand, 2021. URL: <https://ssrn.com/abstract=3856380> (дата звернення: 05.03.2025).
7. Mgbaoji I. The Juridical Origins of the International Patent System: Towards a Historiography of the Role of Patents in Industrialization. Journal of the History of International Law. 2003. Vol. 5. P. 413–442.
8. Fusco S. Lessons from the Past: The Venetian Republic's Tailoring of Patent Protection to the Characteristics of the Invention. Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property. 2020. Vol. 17, No. 3. P. 301–325. URL: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol17/iss3/1> (дата звернення: 05.03.2025).
9. Furdock B. Origins of Patent Law. Chicago-Kent Journal of Intellectual Property. 2023. URL: <https://studentorgs.kentlaw.iit.edu/ckjip/origins-of-patent-law/> (дата звернення: 05.03.2025).
10. The History of Patents. *Wilson Gunn History since 1864* : веб-сайт. URL: [https://www.wilsongunn.com/history/history\\_patents.html](https://www.wilsongunn.com/history/history_patents.html) (дата звернення: 08.03.2025).
11. Patterson L. R. Copyright in Historical Perspective. Nashville : Vanderbilt University Press. 1968. 300 p.
12. Bloxam G. A. Letters Patent for Inventions: Their Use and Misuse. Journal of Industrial Economics. 1957. Vol. 5. P. 157–168.
13. Fitzpatrick P. O. 400 Years of the Statute of Monopolies : веб-сайт. 2025. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=0bd6ae35-ce83-41b0-97c0-f521bf1d7f8f> (дата звернення: 08.03.2025).
14. Intellectual Property Office of New Zealand. 400th Anniversary of Statute of Monopolies : веб-сайт. 2025. URL: <https://www.iponz.govt.nz/news/400th-anniversary-of-statute-of-monopolies/> (дата звернення: 08.03.2025).
15. Конституція США. *Вікіджерела* : веб-сайт. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/Конституція\\_США](https://uk.wikisource.org/wiki/Конституція_США) (дата звернення: 10.03.2025).
16. Bromberg H. Patent Law, U.S., History of. Great Lives from History: Inventors & Inventions. Hackensack, NJ : Salem Press. 2009. P. 1219–1221. URL: [https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1495&context=book\\_chapters](https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1495&context=book_chapters) (дата звернення: 10.03.2025).
17. Menell P. S., Schmitt A. A. An International Guide to Patent Case Management for Judges: Full Guide. Geneva : WIPO. 2023. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-1079-en-an-international-guide-to-patent-case-management-for-judges.pdf> (дата звернення: 10.03.2025).
18. Global IP Filings Continue to Grow, China Tops Global Patent Filings. WIPO : веб-сайт. Geneva. 2012. URL: [https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article\\_0025.html](https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2012/article_0025.html) (дата звернення: 10.03.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025  
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025  
Дата публікації: 28.11.2025